

Michael Morys-Twarowski
CIESZYN

Krąg rodzinny Marii Lipa (1830-1920)

Ze studiów nad genealogią rodów chłopskich na Śląsku Cieszyńskim

Polska literatura historyczna zasadniczo nie zajmowała się genealogią rodzin chłopskich. Podobnie jest w przypadku Śląska Cieszyńskiego. O ile opracowania doczekał się rodowód miejscowej linii Piastów¹, o ile prowadzone są badania nad genealogiami szlacheckimi² i – na mniejszą skalę – mieszczańskimi³, to rodziny chłopskie pozostają na marginesie⁴. Specjalnie nie można się temu dziwić, bo w społeczeństwie stanowym nie odgrywały ważnej roli, oczywiście z politycznego punktu widzenia. Nie można jednak zapominać, że stanowiły zdecydowaną większość mieszkańców Śląska Cieszyńskiego. Rody chłopskie zachowywały pamięć o przynależności do Polski, zwłaszcza wtedy, gdy Księstwo Cieszyńskie w 1653 roku dostało się pod panowanie Habsburgów. Z tych rodzin wywodził się cały szereg działaczy społecznych, ludzi pióra i nauki. Losy każdej rodziny „stanowią egzemplifikację jednostkową wielkich procesów historycznych”⁵. Ustalenie losów rodziny rzuca nowe światło na biografię jej najwybitniejszych przedstawicieli. To uzasadnia celowość prowadzenia badań nad rodami chłopskimi, tak przecież dyskryminowanymi przez literaturę przedmiotu. Niniejszy artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na powiązania genealogiczne między kilkoma osobami, które odegrały pewną rolę w dziejach regionu.

Dnia 18 XI 1828 r. w Cieszynie rolnik Adam Lipa (*30 I 1802 Kalembyce⁶ +24 XI 1882 Bobrek⁷) poślubił Marię Kałużę, córkę Pawła⁸. Z tego małżeństwa doczekał się dziesięciorga dzieci: sześciu synów i czterech córek. Byli to: Maria (*15 VIII 1830 Pastwiska⁹), Anna (I) (*4 VI 1832 Pastwiska¹⁰), Jan (*19 X 1833 Pastwiska¹¹), Józef (*21 III 1836 Pastwiska¹²), Anna (II) (*11 III 1838 Pastwiska¹³), Jerzy (*26 III 1840 Pastwiska¹⁴), Paweł (I) (*30 III 1843 Rudów¹⁵), Paweł (II) (*28 III 1846 Rudów¹⁶), Franciszek Józef (*19 III 1848 Rudów¹⁷) i Zuzanna (*14 X 1849 Rudów¹⁸). Spośród synów Adama wyróżnił się Paweł (II), który obrał karierę wojskową i został generałem-majorem w wojsku austriackim. Zaświadczają o tym metryki zgonów w parafii rzymskokatolickiej p.w. św. Marii Magdaleny w Cieszynie¹⁹ oraz napis na nagrobku na cmentarzu przy kościele p.w. NMP w Cieszynie (dawniej wieś Bobrek)²⁰. Z córek najciekawszą postacią była najstarsza.

Chyba największą zasługą Marii było przygarnięcie niejakiego Binkowskiego, galicyjskiego szlachcica, który w lutym 1846 r. w czasie galicyjskiej rzezi utracił swoje dobra i rodzinę. Wraz z najmłodszym, jedynym pozostałym przy życiu, synem zna-

łaż schronienie we wsi Krasna. Maria namówiła męża, aby przygarnął uchodźców; później doprowadziła do tego, że Binkowski zaczął uczyć miejscowe dzieci. Szkoły w tym czasie w Krasnej nie było; nauka odbywała się w chałupie Marii. K. Szczurek pisał o Marii, że „okazała się kobietą na owe czasy wyjątkową – prostą, a pełną za- pału i szacunku dla oświaty”²¹.

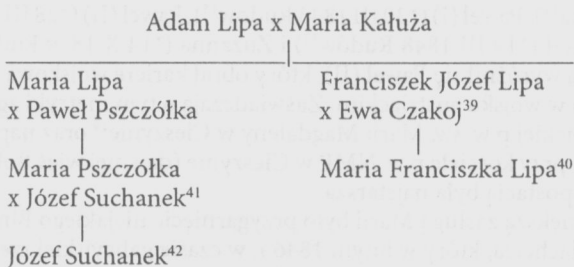
Maria Lipa wychodziła za mąż dwukrotnie. 22 II 1848 r. poślubiła Pawła Pszczółkę, rolnika z Krasnej²². Owdowiała 17 XI 1864 r.²³ 4 IX 1866 r. poślubiła Andrzeja Francusa, który był od niej młodszy o 11 lat²⁴. Andrzej został później pierwszym wójtem gminy Krasna²⁵. Maria z obu małżeństw doczekała się w sumie pięciu synów i sześciu córek. Byli to:

1. Anna Pszczółka (*8 V 1849 Krasna²⁶);
2. Maria Pszczółka (I) (*3 IV 1850 Krasna²⁷);
3. Zuzanna Pszczółka (*7 III 1852 Krasna²⁸);
4. Paweł Franciszek Pszczółka (*9 VII 1853 Krasna²⁹);
5. Jan Pszczółka (*19 XII 1855 Krasna³⁰);
6. Maria Pszczółka (II) (*26 VIII 1856 Krasna³¹);
7. Ewa Pszczółka (*28 V 1859 Krasna³²);
8. Helena Barbara Pszczółka (*7 III 1862 Krasna³³);
9. Jan Paweł Francus (*27 VI 1867 Krasna³⁴);
10. Andrzej Alojzy Francus (*17 VI 1868 Krasna³⁵);
11. Franciszek Piotr Francus (*29 VI 1870 Krasna³⁶).

Podobnie jak u dynastii panujących, wśród osiadłych rodzin chłopskich jesteśmy w stanie zaobserwować stosunkowo liczne małżeństwa między powinowatymi czy nawet krewnymi. W tym miejscu warto wspomnieć o bliskim związku rodzinnym między potomkami Marii i jej najmłodszego brata Franciszka Józefa. W omawianym przypadku małżonkowie byli spokrewnieni ze sobą w stopniu trzecim dotyczącym drugiego.

Dnia 29 IX 1903 r. Józef Suchanek, rolnik ze wsi Bobrek, po kądzieli wnuk Marii, ożenił się z Marią Franciszką Lipa³⁷, bratanicą tejże Marii. Małżeństwo zostało najprawdopodobniej zawarte bez dyspensy kościelnej, gdyż brak o tym wzmianki w metryce ślubu³⁸.

Tablica. Pokrewieństwo między Józefem Suchankiem a jego żoną Marią Franciszką Lipa

Nie tylko „przeistoczenie” galicyjskiego szlachcica w nauczyciela wiejskich dzieci świadczy o wysokiej kulturze umysłowej w rodzinie Marii *primo voto* Pszczółka *secundo voto* Francus. Wystarczy zwrócić uwagę na niektórych jej potomków.

Franciszek Francus, najmłodszy syn Marii, był nauczycielem, pisarzem ludowym i autorem popularnej sztuki „*Wesele na wsi*”. Zmarł 17 VIII 1962 r. w Czeskim Cieszynie⁴³.

Zuzanna Pszczółka, trzecia córka Marii, dn. 30 X 1871 r. poślubiła Franciszka Tomanka, młynarza z Ropicy⁴⁴. Jednym z ich synów był Rudolf Tomanek (1879-1941), ksiądz katolicki, działacz narodowy, wydawca, kaznodzieja⁴⁵.

Inna córka Marii, Ewa Pszczółka, 15 XII 1881 r. poślubiła Jerzego Biłko⁴⁶; jedna z córek z tego małżeństwa – Helena dn. 19 IV 1921 r. poślubiła Józefa Buzka, kierownika szkoły w Ogrodzonej⁴⁷.

Nauczycielem był także wnuk po kądzieli Marii – Franciszek Józef Suchanek, urodzony 5 IX 1883 r. we wsi Bobrek, syn Józefa Suchanka i Marii z d. Pszczółka⁴⁸. Zmarł jednak młodo – 20 VII 1907 r.⁴⁹ Z kolei młodsza rodzona siostra Franciszka Suchanka – Ewa Maria (*2 XII 1887 Bobrek⁵⁰) poślubiła dn. 1 X 1921 r. w Cieszynie Karola Szczurka⁵¹, brata Jerzego Szczurka, jednego z uczestników przewrotu wojskowego w Cieszynie w 1918 r., twórcy i komendanta Milicji Polskiej Księstwa Cieszyńskiego⁵².

Szerszy kontekst genealogiczny mówi więcej o pochodzeniu danej osoby niż tylko podanie informacji na temat rodziców. Przykładowo Rudolf Tomanek, syn młynarza z Ropicy, w takiej sytuacji okazuje się wnukiem Marii z d. Lipa, mającej olbrzymi szacunek dla oświaty; siostrzeńcem pisarza ludowego Franciszka Francusa, powinowatym Jerzego Szczurka, etc. Nie ma to w żadnym wypadku na celu dyskredytowanie zdolności, determinacji i ambicji potomków chłopskich rodzin, ale zwrócenie uwagi na to, że wiele z nich wzrastało w rodzinach o bogatych tradycjach.

Jeśli chodzi o samą Marię Lipa, żonę Pawła Pszczółki, a później Andrzeja Francusa, to zmarła 20 XI 1920 r. i została pochowana dwa dni później we wsi Krasna⁵³.

Przypisy

¹ Sztandarowe opracowanie to: K. Jasiński: Rodowód Piastów śląskich. T. 3. Wrocław 1977, s. 33-35, 116-206.

² Zob. np. J. Pilnáček: Rody starého Slezska. T. 1-5, Brno 1991; L. J. Szersznik: Materiały genealogiczno-heraldyczne do dziejów szlachty księstwa cieszyńskiego. Wydał W. Gojniczek. Cieszyn 2004.

³ Np. W. Gojniczek: Uwagi o pochodzeniu św. Melchiora Grodzieckiego. Przyczynek do genealogii mieszczańskiej rodziny Grodzkich z Cieszyna. „Genealogia. Studia i materiały historyczne” 2001. T. 13, s. 49-58.

⁴ Z opublikowanych zob. np. A. Żurek: Chłopska genealogia. „Kalendarz Cieszyński 2001”. Cieszyn 2000, s. 60-63.

⁵ R. T. Prinke: Poradnik genealoga amatora. Warszawa 1992, s. 194.

⁶ Parafia rzymskokatolicka p.w. św. Marii Magdaleny w Cieszynie (cyt. dalej PMM), Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XIV A, Kalembice, fol. 8. Był synem Adama Lipy

i Katarzyny z d. Tomiczek, którzy pobrali się 18 II 1789 r., PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. VII B, Bobrek, fol. 2.

⁷ PMM, Starbematriken (Metryki zgonów). T. VIII B, Bobrek, fol. 33.

⁸ PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. VIII B, Pastwiska, fol. 8. Maria urodziła się we wsi Pastwiska. Data jej narodzin nie jest znana. Została ochrzczona 12 II 1809 r.; PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XIV A, Pastwiska, fol. 15.

⁹ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVII A, Pastwiska, fol. 8.

¹⁰ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVII A, Pastwiska, fol. 13.

¹¹ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVII A, Pastwiska, fol. 17.

¹² PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVIII B, Pastwiska, fol. 1.

¹³ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVIII B, Pastwiska, fol. 5.

¹⁴ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVIII B, Pastwiska, fol. 9.

¹⁵ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVIII B, Zamarski i Rudów, fol. 26.

¹⁶ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVIII B, Zamarski i Rudów, fol. 39.

¹⁷ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVIII B, Zamarski i Rudów, fol. 51.

¹⁸ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XIX B, Rudów, fol. 1.

¹⁹ PMM, Starbematriken (Metryki zgonów). T. XI, fol. 263: „Paweł Lipa, c.k. generał-major w st. spoczynku”.

²⁰ Napis brzmi następująco: „Paweł / Lipa / *1846 + 1917 / generał-major”.

²¹ K. Szczurek: Pamięć prędko umiera, „Kalendarz Cieszyński 1987”, Cieszyn 1986, s. 150. O Binkowskim, ibidem, s. 149-151. Tam jednak drobna pomyłka: autor podaje, że Maria przysparzyła szlachcica jako szesnastoletnia mężatka. Za mąż wyszła w wieku 18 lat, tak więc datę przybycia Binkowskiego do Krasnej trzeba przesunąć z 1846 r. na najwcześniej r. 1848.

²² PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. VIII A, Zamarski, fol. 37. Paweł Pszczółka urodził się 17 VIII 1825 r., PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XVI, fol. 103.

²³ PMM, Starbematriken (Metryki zgonów). T. VII B, Krasna, fol. 6.

²⁴ PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. IX B, Krasna, fol. 8.

²⁵ K. Szczurek: Starosta weselny, „Kalendarz Cieszyński 1988”, Cieszyn 1987, s. 135.

²⁶ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XIX B, Krasna, fol. 1.

²⁷ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XIX B, Krasna, fol. 2.

²⁸ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XIX B, Krasna, fol. 5.

²⁹ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XIX B, Krasna, fol. 6.

³⁰ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XIX B, Krasna, fol. 8.

³¹ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XIX B, Krasna, fol. 10.

³² PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XX B, Krasna, fol. 2.

³³ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XX B, Krasna, fol. 5.

³⁴ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XX B, Krasna, fol. 12.

³⁵ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XX B, Krasna, fol. 13.

³⁶ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XX B, Krasna, fol. 15.

³⁷ PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. XI B, fol. 237.

³⁸ Nie ulega wątpliwości, że informacje o dyspensach uwzględniano w metrykach ślubów. Przykładowo Franciszek Suchanek, mistrz stolarski, poślubił 27 VIII 1908 r. Annę z d. Wojaczek; małżonkowie otrzymali dyspensę kościelną i polityczną od pokrewieństwa drugiego stopnia, PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. XI B, fol. 328.

³⁹ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XXII B, Bobrek, fol. 64, przy imieniu Franciszka Stefana Lipy (*26 XII 1901), syna Franciszka i Ewy z d. Czakoj, podają datę i miejsce ślubu tych ostatnich (16 II 1879 Cierlicko).

⁴⁰ Filiację poświadczają PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XXI B, Bobrek, fol. 41, i PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. XI B, fol. 237.

⁴¹ Maria Pszczółka i Józef Suchanek pobrali się 11 XI 1873 r., PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. X B, Krasna, fol. 2.

⁴² Filiację poświadczają PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XXI B, Bobrek, fol. 20.

⁴³ K. Szczurek: Starosta weselny, „Kalendarz Cieszyński 1988”, Cieszyn 1987, s. 135-138; L. Miękina: Prekursorzy, Cieszyn 1988, s. 116; J. Golec, S. Bojda: Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej. T. 3. Cieszyn 1998, s. 69; L. Miękina: Znów minie wiek... Antologia literatury nadolziańskiej, Cieszyn 2001, s. 114.

⁴⁴ PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. X. B, Krasna, fol. 1.

⁴⁵ J. Golec, S. Bojda: Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej. T. 1. Cieszyn 1993, s. 251-252, gdzie dalsze wskazówki bibliograficzne.

⁴⁶ PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. X B, Krasna, fol. 5.

⁴⁷ PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. XII B, fol. 338.

⁴⁸ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XXI B, Bobrek, fol. 38.

⁴⁹ PMM, Starbematriken (Metryki zgonów). T. X A, fol. 146

⁵⁰ PMM, Traumatriken (Metryki ślubów). T. XI A, fol. 232.

⁵¹ PMM, Taufmatriken (Metryki chrztów). T. XXI B, Bobrek, fol. 50.

⁵² O Jerzym Szczurku zob.: J. Golec, S. Bojda: Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej. T. 2, Cieszyn 1995, s. 224, gdzie dalsze wskazówki bibliograficzne.

⁵³ PMM, Starbematriken (Metryki zgonów). T. XI, fol. 643.